

**POMORZE, PRUSY I ICH SĄSIEDZI
NA PRZESTRZENI DZIEJÓW**

**POMERANIA, PRUSSIA AND THEIR NEIGHBOURS
THROUGHOUT HISTORY**

**POMORZE, PRUSY I ICH SĄSIEDZI
NA PRZESTRZENI DZIEJÓW**

**POMERANIA, PRUSSIA AND THEIR NEIGHBOURS
THROUGHOUT HISTORY**

Redakcja naukowa:
Julia Możdżeń, Kajetan Olejko
Michał Piłat, Monika Fila

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

Gdańsk 2025

Recenzent/ Reviewer
prof. dr hab. Adam Szweda

Redaktor Wydawnictwa/ Publishing Editor
Ewelina Ewertowska

Proofreading
David Malcolm

Projekt okładki i stron tytułowych/ Cover and title pages design

PRACOWNIA

Ilustracje na okładce/ Cover illustration

Theodor von Kobbe, *Wanderungen an der Nord- und Ostsee*, Abt. 2: *Ostsee*, Leipzig 1841, ze zbiorów Biblioteki Narodowej (domena publiczna)/ Theodor von Kobbe, *Wanderungen an der Nord- und Ostsee*, Abt. 2: *Ostsee*, Leipzig 1841, from the collection of the National Library (public domain); orzeł zbrojny Prus Królewskich rys. Bastionow (domena publiczna)/ Royal Prussia armed eagle, by Bastionow (public domain)

Skład i łamanie/ Typesetting and page layout

PRACOWNIA

Publikacja sfinansowana ze środków Programu Wsparcia Humanistyki Gdańskiej, nr zad. finansowego 533-U103-H015-24/ Publication financed by the Support Programme for the Gdańsk Humanities, financial task no. 533-U103-H015-24

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-690-6 (online)

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego/ Gdańsk University Press
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa/ Online bookstore
wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa/ Printed and bound by
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Słowo wstępne (<i>Monika Fila, Kajetan Olejko, Michał Piłat</i>)	7
Introduction (<i>Monika Fila, Kajetan Olejko, Michał Piłat</i>)	11
Mateusz Wiktor Maćkiewicz	
Crews of inland ships in late medieval Prussia	15
Anna Strehlke	
Relacje opactwa cysterskiego w Pelplinie z ludnością pruską w XIII–XIV w. w świetle <i>Kroniki pelplińskiej</i>	30
Julia Możdżeń	
What story does an old manuscript tell? The case of the Prussian Chronicle by Albrecht Fink von Seybold from the 1530s	45
Karol Zonenberg	
An analysis of signs and provenance entries in the Protestant Liturgical Hymnbook from the Special Collection of the Nicolaus Copernicus University Library in Toruń	71
Ryszard Zielen	
Przepływ pieniądza oraz inflacja w Europie Północno-Zachodniej w XVIII w., oparte na teorii aktora-sieci – na przykładzie Królestwa Prus	81
Kajetan Olejko	
State passenger transport on the Berlin–Königsberg route from the mid-eighteenth century till the late nineteenth century	108
Wojciech Hinz	
Stare Szkoty without Scots? A contribution to the history of the Gdańsk district in the nineteenth century	121
Maksymilian Naskręt	
Hans Eckhoff z Lublewa	129

Zuzanna Kaczor

Dziewiętnastowieczne wierzenia chłopów
z terenu Pomorza i Kujaw związane z lecznictwem ludowym
na przykładzie chorób skórnych 137

Arkadiusz Piecyk

Bałtycka efemeryda – Morski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
w Kołobrzegu w 1945 r. 152

Michał Piłat

Pierwsze lata działalności Miejskiego Domu Kultury w Rumi
w świetle jego kroniki, dokumentów archiwalnych
oraz prasy lokalnej 162

Marcelina Kaczor

Sprawozdanie z „North European Symposium for Archaeological
Textiles XV – NESAT XV” (Warszawa, 22–24 maja 2024 r.) 174

Noty o autorach / Biographical notes 181

Słowo wstępne

O becnie często wysuwa się postulat interdyscyplinarnego podejścia do badań naukowych, inicjowania ściślejszej współpracy między naukowcami reprezentującymi różne dziedziny oraz prezentowania uzyskanych w taki sposób wyników badań w formie popularnonaukowej. Z jednej strony ma to na celu wyciąganie pełniejszych, bardziej przekrojowych wniosków, z drugiej zaś – wzajemne uzupełnianie badań prowadzonych z różnych perspektyw i z zastosowaniem odmiennych warsztatów. Historia jako dziedzina nauk społecznych ma tę właściwość, że „wszystko ma jakąś historię”. Obejmuje ona wszystkie okresy, miejsca i tematy – od dziejów politycznych po życie codzienne. W ramach badań wychodzących poza tę dziedzinę nauki analizować można praktycznie każdy aspekt działalności człowieka w przeszłości. Aktywność naukowa na takim poziomie zaangażowania i współpracy zakłada jednak, że historyk posługuje się rozbudowywanym na przestrzeni lat warszatem naukowym oraz posiada liczne kontakty z reprezentantami innych dziedzin nauki, nie tylko tych pokrewnych. Okres studiów, stopniowego wchodzenia w świat nauki na poziomie wyższym i podejmowania własnych prób w dyskursie naukowym, stanowi wyjątkowy czas w karierze naukowej historyka. Obejmuje on bliższe poznawanie ulubionego okresu historycznego i podejmowanie nowych prób badania znanych mu już tematów, bezpośredni kontakt z podstawowymi źródłami, a przede wszystkim odpowiadanie na wewnętrzną potrzebę pochylenia się nad niepodjętymi dotychczas zagadnieniami.

Niniejsza publikacja jest pokłosiem konferencji studencko-doktoranckiej pt. „Pomorze, Prusy i ich sąsiedzi na przestrzeni dziejów”, która odbyła się w 18 i 19 kwietnia 2024 r. na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego. Jej organizatorom przyświecało kilka celów. Po pierwsze – chcieliśmy zapewnić młodym naukowcom studiującym historię i nauki pokrewne przestrzeń do spotkania i kreatywnej rozmowy, tak by dać im warunki do swobodnej budowy sieci kontaktów na przyszłość. Po drugie – pragnęliśmy zainicjować integrację kolejnego pokolenia młodych naukowców zajmujących się zagadnieniami historii szeroko pojmowanego regionu Pomorza i Prus. Ten wyjątkowy obszar historyczny, ciągnący się na południowym

wybrzeżu Morza Bałtyckiego od Meklemburgii po Litwę, pomimo podziału ze względu na przynależność polityczną miał wiele wspólnych cech widocznych na różnych płaszczyznach, co podkreślano podczas konferencji. Po trzecie – mieliśmy na uwadze zaproszenie do współpracy młodych historyków z innych regionów kraju i z zagranicy, którzy patrzą na dzieje naszej okolicy z innej, zewnętrznej perspektywy. Zaproponowaliśmy również poszukiwanie wątków łączących sąsiednie i odleglejsze regiony z Pomorzem i Prusami, przede wszystkim prowadzenia badań nad szczególnym charakterem terenów pogranicza oraz badań ponadregionalnych, czyli ujmowania procesów dziejowych w nieco szerszej perspektywie. Dlatego konferencja stanowiła krok w stronę integracji środowiska młodych historyków, badaczy historii regionalnej Pomorza i Prus, którzy dzięki temu doświadczeniu mogą podjąć się ambitniejszych projektów – badań przekrojowych i interdyscyplinarnych.

W ramach dziewięciu paneli chronologicznych i tematycznych 29 prelegentów, w większości studentów doktorantów, przedstawiło mnogie tematy. Zgodnie z założeniami organizatorów konferencji zakres prezentowanych zagadnień chronologicznie objął okres od wieków średnich do drugiej połowy XX w. Podjęto też próbę nakreślenia losów samych autorów źródeł historycznych na podstawie treści i proveniencji ich dzieł. Proponowane nowe perspektywy badawcze uzupełniały się z reinterpretacją dawno osiągniętych wyników za pomocą nowych metod interpretacji źródeł. Prelegenci swoje wystąpienia oparli na poszukiwaniu w dotychczasowych badaniach wątków pomorskich, pruskich czy bałtyckich. Osobne pole do dyskusji przeznaczono na zagadnienia związane z przemieszczaniem się – transportem oraz migracjami. Organizatorzy dziękują tym referentom, którzy zechcieli przekazać wyniki swoich badań i rozwinięte teksty referatów do niniejszej publikacji.

Część średniowieczną otwiera artykuł **Mateusza Wiktora Maćkiewicza** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) zatytułowany *Crews of inland ships in late medieval Prussia*. W oparciu o źródła normatywne i rachunkowe Autor przygląda się zagadnieniu transportu śródlądowego pod kątem czynnika ludzkiego. Przedstawia dokładną wielkość załogi i jej skład osobowy (w tym kobiet) oraz kwestię wynagrodzeń za pracę w tym zawodzie. **Anna Strehlke** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w artykule *Relacje opactwa cysterskiego w Pelplinie z ludnością pruską w XIII–XIV w. w świetle Kroniki pelplińskiej* nie tylko omawia zawarte w tym źródle nieliczne wątki stosunków społecznych, ale też przygląda się postaci jego autora z perspektywy dzieła.

Część tomu poświęconą epoce nowożytnej otwierają dwa teksty o charakterze bibliologicznym. **Julia Możdżeń** (Uniwersytet Gdański) w artykule *What story does an old manuscript tell? The case of the Prussian Chronicle by Albrecht Fink von Seybold from the 1530s* za pomocą rekonstrukcji losów jednej kroniki przedstawia zainteresowania dziejopisarstwem w naszym regionie w okresie przed narodzinami historii jako odrębnej dziedziny nauki. **Karol Zonenberg** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w artykule *An analysis of signs and provenance entries in the Protestant Liturgical Hymnbook from the Special Collection of the Nicolaus Copernicus University Library in Toruń* w podobny sposób rozwija studium przypadku proveniencji wczesnonowożytnego śpiewnika. Przywołanie sylwetek jego kolejnych właścicieli stanowi rekonesans badawczy różnych księgozbiorów.

Kolejni autorzy poświęcili uwagę historii gospodarczej. **Ryszard Zieleń** (Uniwersytet Gdański) w artykule *Przeptyw pieniądza oraz inflacja w Europie Północno-Zachodniej w XVIII w. na przykładzie Królestwa Prus w oparciu o teorię aktora-sieci* ujmuje wieloaspektowe zjawiska gospodarki pieniężnej XVIII-wiecznego Królestwa Prus na tle powiązań bankowych nowożytnych państw Europy.

Kajetan Olejko (Uniwersytet Gdański) w artykule *The state passenger transport on the Berlin–Königsberg route from the mid-eighteenth century till the late nineteenth century* ujmuje na wspólnej płaszczyźnie warunki podróży różnymi środkami transportu – powozami pocztowymi i pociągami.

Historii lokalnej w skali mikro poświęcony został artykuł m.in. **Wojciecha Hinza** (Uniwersytet Gdański) pt. *Stare Szkoty without Scots? A contribution to the history of the Gdańsk district in the 19th century*, w którym autor pochyła się nad procesem zanikania społeczności szkockiej w podgdańskiej osadzie w okresie nowożytnym. **Maksymilian Naskręt** (Uniwersytet Gdański) w artykule *Hans Eckhoff z Lublewa* wskazuje powiązania dziejów lokalnych i wielkiej historii zapisanych własnoręcznie w życiorysie przedstawiciela lokalnej społeczności żyjącego na przełomie XIX i XX w.

Zagadnienia etnologiczne reprezentuje tekst **Zuzanny Kaczor** (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) pt. *Dziewiętnastowieczne wierzenia chłopów z terenu Pomorza i Kujaw związane z lecznictwem ludowym na przykładzie chorób skórnych*. Autorka nakreśla w nim tradycyjny świat wierzeń ludności wiejskiej związany z tematyką zdrowia i choroby, które przetrwały do połowy XX w. Wykorzystała do tego przeprowadzone przed laty badania ankietowe ludności lokalnej.

Okres XX-wieczny otwiera artykuł **Arkadiusza Piecyka** (Uniwersytet Pomorski w Słupsku) pt. *Bałtycka efemeryda – Morski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Kołobrzegu w 1945 r.* Autor zarysowuje w nim krótki żywot i wyjątkowe warunki działalności państwowych struktur tej jednostki w regionie. Rekonstruuje także dzieje tworzących ją ludzi.

Michał Piłat (Uniwersytet Gdański) w artykule *Pierwsze lata działalności Miejskiego Domu Kultury w Rumi w świetle jego kroniki, dokumentów archiwalnych oraz prasy lokalnej* przedstawia genezę tejże instytucji oraz weryfikuje wpływ nowego kierownictwa na poprawę jej aktywności w drugiej połowie lat 60. XX w.

Ostatni tekst stanowi sprawozdanie **Marceliny Kaczor** (Uniwersytet Gdański) z cyklicznej międzynarodowej konferencji poświęconej historii tekstyliów „North European Symposium for Archaeological Textiles XV – NESAT XV”, która odbyła się 22–24 maja 2024 r. w Warszawie.

Organizatorzy konferencji „Pomorze, Prusy i ich sąsiedzi na przestrzeni dziejów” i redaktorzy niniejszego tomu dziękują wszystkim zaangażowanym osobom oraz uczestnikom obrad. Gospodarzami wydarzenia byli Naukowe Koło Historyków Uniwersytetu Gdańskiego, dr Julia Możdżeń (opiekunka koła) oraz dyrektorka Centrum Badań Memlingowskich UG prof. Beata Możejko. Patronat honorowy nad wydarzeniem objęli: dziekan Wydziału Historycznego dr hab. Arkadiusz Janicki, prof. UG; prezes Instytutu Kaszubskiego prof. Cezary Obracht-Prondzyński oraz dyrektor Muzeum Gdańska dr hab. Waldemar Ossowski, prof. UG. Patronat medialny sprawowały uznane internetowe portale historyczne: Histmag.org, Historia.org.pl, Wiekdwudziesty.pl oraz CiekawostkiHistoryczne.pl.

Chcąc nadać naszej publikacji formę odpowiadającą współczesnym standardom, by mogła dotrzeć do jak największej liczby czytelników, a także w trosce o środowisko naturalne postanowiliśmy, że ukaze się ona wyłącznie w postaci elektronicznej. Licząc na życzliwe zainteresowanie – zapraszamy do lektury.

Publikacja tomu została sfinansowana w ramach realizacji projektu zespołowego z funduszu Programu Wsparcia Humanistyki Gdańskiej nr 1220/PWHG/6/2022, przyznanego decyzją Rektora Uniwersytetu Gdańskiego na lata 2022–2024. Kierownikiem projektu jest dr Julia Możdżeń. Redaktorzy tomu pragną wyrazić podziękowania za możliwość sfinansowania naszego przedsięwzięcia ze środków funduszu Uczelni.

Monika Fila, Kajetan Olejko, Michał Piłat